

“ข้า” กับ “ความเป็นลาว”: ความหมายและความเป็นมาของ “ลาวเทิง” ในประวัติศาสตร์
ไทยและลาวจากยุคอาณานิคมถึงรัฐประชาชาติ

“Kha” and “Lao-ness” : The Meaning and Origin of “Lao Theung” in Thai and Lao
History from Colonial Period to Nation-State

กำพล จำปาพันธ์*

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมธานี กรุงเทพฯ 10330

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบความหมายและความเป็นมาของคำว่า “ลาวเทิง” ที่ชนชั้นนำไทยและลาวสร้างขึ้นไว้ให้เป็นภาพประทับแก่คนข้า ต่อมาชนชั้นนำไทยพยายามเปลี่ยนกลุ่มชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นไทยสนองต่อการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่กรุงเทพฯ ขณะที่ชนชั้นนำลาวได้พยายามขยายนิยาม “ความเป็นลาว” ให้ครอบคลุมถึงคนข้าและชนกลุ่มต่าง ๆ ในรัฐลาว โดยการสร้างพื้นที่ในประวัติศาสตร์แก่กลุ่มชนเหล่านั้น เพื่อสนองต่อการเปลี่ยนระบอบการปกครอง พ.ศ.2518 “ลาวเทิง” จึงสูญหายไปจากประวัติศาสตร์ไทย ขณะที่ถูกใช้แพร่หลายในประวัติศาสตร์ลาว ทั้งยังมีความสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนในรัฐลาวสมัยใหม่เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : ข้า ความเป็นลาว ลาวเทิง

Abstract

This paper is a comparative study of the meaning and origin of the word “Lao Theung” created by the Thai and Lao members of the elite to describe the Kha stereotype. Thailand attempted to convert the North-Eastern ethnic group to Thai nationality to support the centralization to Bangkok. Laos made an effort to expand their definition of “Lao-ness” to cover Kha and other ethnic groups in the Lao state to legitimize the 1975 Revolution. This caused the disappearance of “Lao Theung” from Thai history but the widespread use of the term in Lao history and the creation of the ethnic groups’ identities in the modern state of Laos.

Keywords: Kha, Lao-ness, Lao Theung

1. บทนำ

ชื่อชนชาตินั้นมีความสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน กลุ่มชนตระกูลมอญ-เขมรในสังคมลาวล้านช้างมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย เดิมถูกเรียกโดยชนชั้นนำลาวว่า “ข้า” ซึ่งแปลว่า “ข้า” หรือ “ทาส” ชนชั้นนำแคว (ญวน) เรียกว่า “ม้อย” แปลว่า “ผี” ชนชั้นนำเขมรเรียก “พนอง” หรือ “สะเตียง” แปลว่า “คนป่า” แต่พวกเขานิยมเรียกตัวเองว่า “ขมุ” แปลว่า “คน” หรือ “บรู” แปลว่า “ภูเขา” (คนภูเขา) ภายหลังนิยมเรียก “ลาวเทิง” กันทั้งในหมู่พวกเขาเองและชนชั้นนำ “ลาวเทิง” ถือเป็นคำเรียกที่แสดงถึงการให้เกียรติยอมรับตัวตนของชนกลุ่มนี้ “ลาวเทิง” แปลว่า

“ลาวบนที่สูง” “เทิง” แปลเป็นไทยว่า “บน” หรือ “ข้างบน” (สุวิไล ,2536)

เดิมทีนั้น “ข้า” กับ “ลาว” ถูกแบ่งแยกโดยชนชั้นนำให้เป็นคนละกลุ่ม คนละชนชั้น และคนละชาติพันธุ์ จากข้อมูลในหลักฐานสำคัญ เช่น “พงศาวดารล้านช้าง” (กรมศิลปากร ,2506) และ “พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง” (กรมศิลปากร ,2507ก) “ข้า” เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านช้างมาก่อนที่ “ลาว” จะเคลื่อนย้ายลงมา “ข้า” เป็นผู้สร้างและครอบครองเมืองเชียงตุงเชียงทอง (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “หลวงพระบาง” ในรัชสมัยพระเจ้าฟ้าจุ่ม) อยู่ก่อนที่ลาวจะมาปกครอง โดยขุนลอ ออรองค์โตของขุนบรม ได้นำทัพลาวจากบริเวณ “น่าน้อยอ้อยหนู”

(บริเวณเมืองแกงหรือเตียนเบียนฟูในปัจจุบัน) ลงมาทำสงครามขับไล่ข้าภายใต้การนำของขุนกันฮางหรือ “ข้ากันฮาง” ได้รับความชัยชนะยึดครองเมืองเชียงตุงเชียงทอง คนชาตคกเป็นชลยถูกกตเป็นไพร่ บ้างก็ตกเป็นทาส ส่วนคนข้าที่ไม่ยอมจำนนต้องหลบหนีไปอยู่ตามป่าเขา

ความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติมีส่วนสำคัญส่งผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชนชาติ ทั้งที่เดิมคนลาวเคยเรียกตัวเองว่า “ไต” แปลว่า “คนเมือง” หรือ “ไท” แปลว่า “อิสระ” หรือ “ไม่ขึ้นกับใคร” แต่เมื่อทำสงครามชนะกลุ่มชนดั้งเดิมแล้วกตพวกเขาลงเป็น “ข้า” (ข้า) แล้ว จึงเรียกตัวเองว่า “ลาว” แปลว่า “นาย” หรือ “ผู้เป็นใหญ่” แสดงสถานะว่ากลุ่มตนนั้นมีอำนาจเป็นใหญ่เหนือ “ข้า” ซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิม (จิตร ,2540) ด้วยเหตุนี้เองเดิมที “ความเป็นลาว” ถูกสงวนไว้ใช้แต่กับเฉพาะกลุ่มชนตระกูลไท-ลาวเท่านั้น ความหมายของ “ลาว” มิได้ครอบคลุมถึงกลุ่มชนตระกูลอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มชนที่ลาวเหยียดว่าเป็น “ข้า” ของตนด้วยแล้ว ยิ่งเป็นไปไดยากที่ชนชั้นนำลาวจะเจียดแบ่ง “ความเป็นลาว” ของตนนี้ให้แก่คน “ข้า” และเป็นไปไดยากเช่นกันที่คน “ข้า” จะชื่นชมกับ “ความเป็นลาว” ในความหมายของชนชั้นนำลาวและไทย ซึ่งมีความหมายดังที่กล่าวข้างต้น

คำถามก็คือว่า เกิดอะไรขึ้นกับความหมายของ “ลาว” อัตลักษณ์ “ความเป็นลาว” ถูกสร้างใหม่หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในประวัติศาสตร์ของช่วงที่ผ่านมาไม่นานนี้ กลุ่มชนตระกูลมอญ-เขมรจึงนิยมเรียกตัวเองว่า “ลาวเทิง” ถือตนว่ามี “ความเป็นลาว” เช่นเดียวกับกลุ่มตระกูลไท-ลาว (ลูวิไล ,2536) และกลุ่มชนชั้นนำของรัฐลาวเองในระยะไม่กี่สิบปีมานี้ก็ดูจะให้การยอมรับ “ความเป็นลาว” ที่เปิดกว้างออกไปเช่นนี้อยู่ไม่น้อยเลย พวกเขาได้รับอิทธิพลทางความคิดหรือเปลี่ยนแปลงมุมมองเกี่ยวกับภาพประทับและตัวตนของกลุ่มชนในรัฐอย่างไร

2. วิธีการศึกษา

ในที่นี้จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์(Historical approach) มาศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้น (Primary sources) ได้แก่ เอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (หจช.) งานเขียนและปาฐกถาของชนชั้นนำลาวและไทย และหลักฐานชั้นรอง (Secondary sources) ได้แก่ งานวิจัย บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ พงศาวดาร และงานเขียนประเภทอื่น ๆ ทั้งที่มีขึ้นในสังคมไทยและลาว

โดยผลการวิจัยที่ได้จะนำเสนอออกมาในรูปของรายงานการพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis description)

3. ผลจากการศึกษา

3.1 “ไพร่ลาวข้า” กับ “ข้า” ใน “สยาม”

ในระบบไพร่ของรัฐกลุ่มชนตระกูลไท-ลาว “ข้า” ถือเป็นกลุ่มชนชั้นที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของรัฐและบรรดาเจ้าขุนมูลนายเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีหน้าที่ที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นนำให้ต้องส่งส่วยข้าวไร่และของป่าให้แก่ทางการ (บุญช่วย ,2547) ส่วยที่ได้จากหมู่บ้านข้ามีส่วนสำคัญทำให้ล้านช้างเป็นรัฐที่เข้มแข็งและมั่งคั่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อการบุกเบิกเส้นทางการค้าภายในภาคพื้นทวีปที่ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา (มาซฮารา , 2546) โดยสินค้าของล้านช้างที่จัดเป็นประเภทต้องห้ามของแผ่นดิน สำหรับรัฐผูกขาดค้าขายกับต่างประเทศ ได้แก่ แก่นกระพีไม้ กำมะถัน ดินปะลิว นอแรด งาช้าง ตะกั่ว ดีบุก เป็นต้น (วราภรณ์, 2532)

ชนชั้นนำไทยเองก็ได้รับประโยชน์ในรูปส่วยสาอากรจากข้าเช่นกัน เมื่อกองทัพสยามมีชัยชนะเหนือรัฐล้านช้างและผนวกล้านช้างเข้าเป็นหัวเมืองประเทศราชสยามในศตวรรษที่ 18 ทั้งลาวและชาตคกเป็นกลุ่มชนผู้ถูกปกครองโดยชนชั้นนำสยาม มีชื่อเรียกเหมารวมว่า “ไพร่ลาวข้า” ควบคู่กับที่ล้านช้างทั้งสามอาณาจักรสำคัญ เช่น หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ต่างต้องส่งส่วยบรรณาการแก่กรุงเทพฯ 3 ปีต่อหนึ่งครั้ง ด้วยมีสถานะเป็น “ข้าขอบขัณฑสีมา” ของกรุงเทพฯ ตั้งแต่บัดนั้น (กรมศิลปากร ,2507ข) โดยในรัฐล้านช้างจะมีการแบ่งแยกไพร่ออกเป็น 2 ประเภท คือ “ไพร่ข้า” และ “ไพร่ลาว” (หรือ “กองข้า” และ “กองลาว”) รวมกัน 2 กองนี้เรียกว่า “สรรพกองช้อยทั้งมวล” (วราภรณ์, 2532)

ในปลายศตวรรษที่ 18 จนถึงต้นศตวรรษที่ 19 มีการค้าอีกชนิดหนึ่งที่เฟื่องฟูขึ้นและส่งผลกระทบต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนชาโดยตรงคือ การค้าทาส ทั้งนี้ผลจากการลุกขึ้นสู้ชนานใหญ่ของคนชากรณีกบฏเชียงแก้ว จมลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายกบฏ คนชาถูกปราบปรามถูกเชลยฆ่า เผอิญความทารุณโหดร้ายต่าง ๆ นานา ที่สำคัญยังถูกล่าถูกจับไปขายเป็นทาส บ้างก็ลักลอบเป็นไพร่เข้าสังกัดกรมกองต่าง ๆ เกิดประเพณีที่ชนชั้นนำส่วนกลางและท้องถิ่นเรียกว่า “ตีข้า” ขึ้น (อมรรวงศ์วิจิตร ,2507) ประเพณีนี้บวกรับกับการเก็บส่วยเป็นสาเหตุให้เกิดการลุกขึ้นสู้อีกครั้งของคนชากรณีกบฏสาเกียดโง้ง และเป็นสาเหตุทำ

ให้พระเจ้าอนุวงศ์ต้องยกทัพลงมาปราบเมืองนครราชสีมา และชนชั้นนำท้องถิ่นในแถบที่ราบสูงโคราช (ธวัช ,2523) แต่กรณีพระเจ้าอนุวงศ์ก็ทำให้สยามมีเหตุอันชอบด้วยธรรมเนียมของสงครามแบบจารีต เช่น การเผาทำลายเมืองเวียงจันทน์แล้วกวาดต้อนเอาทรัพย์สินสิ่งของและผู้คนเข้ามายังหัวเมืองขึ้นใน เขตเซยกกับกำลังคนที่สูญเสียไปจากการทำสงครามกับพม่าคราวเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2310 (บึงอร ,2541)

การปราบปรามกบฏข้าได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำลาวและไทยกระชับมันยิ่งขึ้นเกือบทุกครั้งที่ชนชั้นนำลาวไม่สามารถปราบปรามการลุกขึ้นสู้ของคนข้า ก็มักจะได้รับความช่วยเหลือจากไทย และจบลงด้วยอำนาจที่มากขึ้นของชนชั้นนำไทยที่มีต่อท้องถิ่นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นที่กระจ่างชัดว่ากบฏข้าในระยะเชียงแก้วจนถึงสาเกียดโง้ง มีสาเหตุเบื้องต้นจากการกดขี่ของลาวและไทย ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบไพร่กับเจ้าขุนมูลนาย กบฏข้าในระยะข้างต้นจึงมีลักษณะเป็น "กบฏไพร่" ไปด้วยในตัว ลักษณะสำคัญของกบฏไพร่แต่ละช่วงยุคหัวเลี้ยวสำคัญนั้น อยู่ที่มักจะมีประเด็นเรื่องการเก็บส่วยหรือแสวงหาประโยชน์จากการใช้ที่ดินและทรัพยากรของท้องถิ่นเป็นประเด็นขับเคลื่อนก่อความไม่พอใจต่อรัฐและชนชั้นนำ (Tanabe, 1984)

ในการเขียนประวัติศาสตร์ พระราชพงศาวดารของไทยไม่ได้ใส่ใจที่จะบันทึกว่า การก่อกบฏของคนข้ามีสาเหตุมาจากการกระทำของชนชั้นนำไทยเองอย่างไร สิ่งที่พระราชพงศาวดารไทยสนใจก็เพียงรูปเหตุการณ์โดยย่อเท่านั้น ในจำนวนกบฏข้าทั้งหมดที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารไทย กรณีสาเกียดโง้งเป็นกบฏครั้งใหญ่ที่สุด มีผู้เข้าร่วมจำนวนกว่า 8,000 คน ส่วนมากเป็นข้าจากเมืองสาวัน เมืองคำทอง และเมืองอัตปือ ฝ่ายกบฏได้เข้าตีเมืองนครจำปาศักดิ์แตกในปี พ.ศ.2468 ท้าวเพี้ยกรมการเมืองนครจำปาศักดิ์ต้องอพยพหลบหนีมาตั้งอยู่ที่บ้านเจียม แขวงเมืองอุบล กรุงเทพฯ ได้ส่งกองทัพพระยานครราชสีมาขึ้นไปสมทบกองทัพลาวจากเวียงจันทน์ ทำการปราบปรามจนเป็นผลสำเร็จ (ทิพากรวงศ์ ,2505, อมรวงศ์วิจิตร ,2512)

กล่าวเฉพาะชนชั้นนำสยามนั้น ข้ายังความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในปี พ.ศ.2498 "สยาม" ถูกใช้เป็นชื่อรัฐอย่างเป็นทางการ องค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ถูกเรียกโดยชาวต่างประเทศว่า "พระเจ้ากรุงสยาม" (Rex Siamen

Sium) พระองค์ทรงมีพระราชดำริเห็นว่า "กรุงศรีอยุธยา" นั้นเป็นนามราชธานีเก่า ไม่ตรงกับรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งเปลี่ยนย้ายราชธานีมาที่กรุงเทพพระมหานคร และการที่จะใช้นามราชธานีเช่นที่เคยปฏิบัติมาก็จะไม่เหมาะสม เพราะนานาประเทศเขาเรียก "สยาม" ท่วมกันแล้ว จึงเห็นพ้องให้ใช้ "สยาม" ตั้งแต่ครั้งนั้น (ดำรงราชานุภาพ ,2519) ทั้งยังทรงนิยมใช้นามภาษาละตินว่า "Rex Siamen Sium" และได้คิดพระราชลัญจกรหรือดวงตราขึ้นดวงหนึ่งสำหรับประทับพระราชสาส์นไปยังราชสำนักจีนเป็นการเฉพาะ ในดวงตรานั้นมีอักษรเขียนว่า "สยามโลกคคราช" (สยาม + โลก + อคค + ราช - ผู้เป็นใหญ่แห่งแผ่นดินสยาม) และทั้งยังได้หล่อรูป "พระสยามเทวาธิราช" ขึ้นเป็นตัวแทนวิญญาณของเทวดาผู้ปกป้องรักษาราชอาณาจักร

ต่อมาปรากฏมีความพยายามที่จะขยายความหมายของ "สยาม" ออกไปครอบคลุมหัวเมืองประเทศราช อธิบายว่าดินแดนเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของ "อาณาจักรสยาม" และล้านช้างก็เป็นกลุ่มบ้านเมืองหนึ่งที่ตกเป็นเป้าหมายของความพยายามดังกล่าว ในปี พ.ศ.2405 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งพระเจ้าจันทรเทพประภาคุณให้เป็นเจ้าผู้ครองนครหลวงพระบาง (ประมวญวิชาวุฒ , 2482) แสดงให้เห็นว่ากรุงเทพฯ มีอำนาจเหนือล้านช้างหลวงพระบาง กรณี "ข้า" สำหรับองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงเห็นว่า "ข้า" เป็นส่วนหนึ่งของ "สยาม" เช่นเดียวกับชาติอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นลาว เขมร มลายู เจี้ยว กะเหรี่ยง ฯลฯ แต่มีสถานะด้อยกว่าคนไทย และลาวในภาวะปกติ ปรากฏหลักฐานในพระราชสาส์นที่ทรงมีไปถึงประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียร์ซ (Franklin Pierce) แห่งสหรัฐอเมริกาปี พ.ศ.2599 ทรงแนะนำพระองค์ว่า :

"สมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เป็นใหญ่ได้ครอบครองพระราชอาณาจักรสยาม ราษฎร์แวดล้อมด้วยนานาประเทศราชชนบทต่าง ๆ ทุกทิศ คือลาวโยน ลาวเฉียงในทิศพายัพและอุดร ลาวกาวแต่ทิศอีสานจนบูรพ กัมโพชาเขมรแต่บูรพาจนภาคเนย์ เมืองมลายูเป็นอันมาก แต่ทิศทักษิณจนหริดี แลบ้านเมืองกะเหรี่ยงบางเหล่าแต่ทิศประจิมจนพายัพ แลข้าของแลชาติต่าง ๆ อื่น ๆ อีกเป็นอันมาก แลเป็นผู้ประจักษ์ในภาษามคธแลคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา" (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ,2502)

นอกจากนี้ยังปรากฏคำอธิบายที่สำคัญของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เกี่ยวกับชาและกลุ่มคนที่ควรจะ “ได้ชื่อว่าชาติสยาม” (วชิรญาณวโรรส , 2514) ทั้งนี้ชาติสยามในที่นี้มีความหมายครอบคลุมหลากหลายชาติพันธุ์ และทั้งที่จริงความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์นี้ไม่ได้มีความสำคัญสำหรับชาติสยาม ภาษาพูดและวัฒนธรรมก็แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ยิ่งห่างไกลศูนย์กลางออกไป ภาษาและวัฒนธรรมก็มักใกล้เคียงกับอีกประเทศหนึ่งมากกว่า ภาษาพูดจึงมีค่าของอีกประเทศนั้นปนอยู่ด้วย ฉะนั้นในความเห็นของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส “ชนชาติสยาม” จึงมีประเภทจัดเป็นจำพวกดังนี้ :

“จำพวกที่ใหญ่มี 2 คือ ไทย 1 ลาว 1 พวกไทยบันออกไปเป็น 2 คือ ไทยเหนือ 1 ไทยใต้ 1 พวกลาวบันออกไปอีกเป็น 2 คือ ลาวเฉียง กับพวกอนุโลม 1 ลาวกาวกับพวกอนุโลม ยังมีพวกน้อย ๆ ซึ่งพูดภาษาเดียวกัน ควรนับว่าชาติสยาม และพูดภาษาต่างกัน ควรนับว่าต่างชาติอีกหลายจำพวก มีกะเหรี่ยง ข่า ละว้า และเงี้ยว เป็นต้น”(วชิรญาณวโรรส ,2514)

จะเห็นได้ว่า ในกระบวนการประดิษฐ์สร้าง ความสำคัญของ “สยาม” ในฐานะชื่อของราชอาณาจักรหรือเขตแดนภายใต้พระราชอำนาจของกษัตริย์สยาม หลีกเลียงไม่ได้ที่จะต้องอธิบายอย่างเป็นเหตุเป็นผลว่า กลุ่มชนหลากหลายต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไทยเลยนั้น จะมีพื้นที่และตัวตนดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งภายใต้พระราชอำนาจดังกล่าวนี้ได้อย่างไร ขณะเดียวกันที่ใช้ “สยาม” อธิบายเขตแดนของพระราชอำนาจ ก็จะใช้ “สยาม” สำหรับอธิบายสถานภาพของกลุ่มชนต่าง ๆ ไปด้วยในตัว และพระราชอำนาจที่สร้างขึ้นใหม่นี้จะแสดงออกได้ก็ด้วยการเป็นเจ้าครอบครองเขตแดนและผู้คนหลากหลาย จึงดูเหมือนหนึ่งว่ากลุ่มชนหลากหลายเหล่านี้ (ซึ่งมี “ข่า” รวมอยู่ด้วย) ต่างเท่าเทียมกันภายใต้ร่มพระบารมี ความไม่เท่าเทียมกันถูกอธิบายหรือให้นัยยะเป็นความเท่าเทียมกัน ลักษณะที่ดูขัดแย้งไม่ลงรอยกันอยู่ระหว่างนัยความหมายกับสภาพความจริงเช่นนี้ มิได้มีผลให้เกิดการตั้งคำถามในระยะแรกแต่ประการใด

ในความไม่เท่าเทียมแต่ถูกอธิบายให้นัยยะเป็นความเท่าเทียมกันนี้ ความจริงอีกอย่างก็คือว่ากระบวนการนี้มักมี “ข่า” อยู่ในระดับล่างสุดของคำอธิบาย โดยเฉพาะเมื่อเทียบ

กับไทยและลาว ในคำอธิบายนี้พระมหากษัตริย์เป็น “เจ้าแผ่นดิน” ทั้งหมด และเป็น “เจ้าอยู่หัว” ของคนทุกหมู่เหล่า ขณะเดียวกันคนไทยก็มักเหยียดลาวว่าต่ำต้อยกว่าตน และลาวก็เหยียดข่าอีกต่อหนึ่ง เมื่อข่าอยู่ล่างสุด ก็ย่อมมีความสำคัญถึงขีดสุดเช่นกัน ในแง่ที่เป็นส่วนปลายสุดของอีกขั้วหนึ่งของเขตแดนในพระราชอำนาจ “ข่า” จึงมีความสำคัญที่กระทบถึง “ความเป็นสยาม” ไปด้วย “ข่า” เป็นได้ทั้งความเป็นอื่นและเป็นตัวตนส่วนหนึ่งของ “สยาม” ไปในขณะเดียวกัน คืออธิบายว่าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม แต่ก็อยู่ระดับปลายสุดของสยาม ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างปราศจากเงื่อนไขเหมือนดังเช่นสถานภาพของกลุ่มชนในยุครัฐประชาชาติ ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากนั้นเป็นเวลานาน

3.2 ข่ากับความเป็นลาว “ลาวเทิง” การเมืองของความรู้และยุคอาณานิคม

การเข้ามาของลัทธิอาณานิคมในศตวรรษที่ 19 ทำให้ชนชั้นนำสยามปรับตัวเพื่อความทันสมัย มีความพยายามที่จะเปลี่ยนรูปความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐข้างเคียงจากหัวเมืองประเทศราชที่เคยมีการปกครองภายในอย่างเป็นอิสระ ก็ถูกทำให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกตามศัพท์สมัยนั้นว่า “พระราชอาณาเขตสยาม (ซึ่งมีความหมายเท่ากับ “อาณานิคมสยาม” ตามความเข้าใจร่วมสมัย) เหตุนี้สยามจึงเข้าทำการปรับเปลี่ยนการปกครองของท้องถิ่นให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และดินแดนล้านช้างก็ตกเป็นเป้าหมายลำดับแรก ๆ ของความพยายามข้างต้น ระยะดังกล่าวนี้เองทำให้ชนชั้นนำสยามต้องจำแนก “ความเป็นลาว” ขึ้นเพื่อหวังผลทางการเมือง กล่าวคือ “ความเป็นลาว” ในห้วงเวลานั้นจะมีความหมายเท่ากับเป็นกลุ่มชนที่ขึ้นต่อ “ไทย” หรือ “สยาม” ไปด้วยในตัว เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วจึงจำเป็นต้องทำให้เป็นลาวไปเสีย

แต่เอาเข้าจริงกลับทำได้เพียงนำเอา “ลาว” ไปจัดวางไว้ข้างหน้านามของกลุ่มชนที่เคยมีมาเป็นส่วนใหญ่ เช่น “ลาวผู้ไท” “ลาวพวน” “ลาวเวียง” “ลาวยอ” เป็นต้น ซึ่งไม่ เป็นปัญหาสำหรับกรณีของกลุ่มชนดังกล่าว เพราะต่างก็เป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย ตลอดจนรูปร่างหน้าตา ใกล้เคียงกันอยู่ก่อนแล้ว แต่กรณีข่านั้นเป็นตรงกันข้าม มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างข่ากับลาว ชนชั้นนำสยามแก้ปัญหาด้วยการกลบฝัง “ความเป็นข่า” เสียด้วยการเปลี่ยนไปใช้คำเรียกว่า “ลาวเทิง” ดังปรากฏหลักฐานในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2426 หลวงภักดีณรงค์ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายรายงานเกี่ยวกับปัญหาการจัดการปกครองหัวเมืองลาวตะวันออก ใจความสำคัญกล่าว ว่า :

“เมืองลาวผู้ไท ลาวเทิง ลาวพวน ลาวย้อ บางเมือง ก็สูญเสื่อมทรามไป บางเมืองก็ยังตั้งเป็นบ้านเมืองอยู่ เพราะแต่ก่อนหาได้รักษาเมืองลาว ผู้ไท ลาวเทิง ลาวย้อไว้ ทุกเมืองไม่ พวกลาวผู้ไท ผู้ไทเทิง ลาวย้อ ซึ่งตั้งเป็นบ้านเมืองอยู่ได้จนเท่าทุกวันนี้ก็เป็นสองใจ บางทีก็ไปฝากตัวอยู่กับญวน บางทีก็เข้ามาหาเจ้าเมืองกรมการ ซึ่งเป็นข้าขอบขัณฑสีมาในพระราชอาณาเขต หายติเป็นแน่ ลงได้ไม่” (หจข. ร.5 ม.1.2/9)

แม้มีความพยายามเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ เช่นนี้เกิดขึ้นแล้ว แต่กล่าวสำหรับชนชั้นนำลาวขณะนั้น “ข้า” ก็ยังเป็น “ข้า” ไม่สามารถเป็น “ลาว” ไปได้ เพราะเหตุผลในเชิงประวัติศาสตร์กำกับไว้เช่นนั้น ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาสอบถามไปยังพระเจ้านรินทร์เทพนิภาธร (เจ้าอุ้นคำ) เจ้าผู้ครองนครหลวงพระบางในปีพ.ศ. 2427 ในประเด็นที่ว่า “ชาติข้า” หมายถึงใคร เหมือนหรือต่างจากลาวและไทยอย่างไร และจะนับเนื่องเป็นไพร่ราษฎรลาวด้วยนั้นได้หรือไม่ พระเจ้านรินทร์เทพนิภาธรทรงมีศกอักษรตอบแบบอ้อม ๆ มาในรูปบทบรรยาย “ว่าด้วยชาติข้าต่าง ๆ ในแขวงหลวงพระบาง” โดยแยก “ข้า” ออกจาก “ลาว” ไว้ดังนี้:

“ข้าชาติอยู่ในหลวงพระบางชอบทำเรือนอยู่บนเขาสูง ผิวกายดำ เป็นชนิดแข็งแรง เสี่ยงพูดคล้ายข้าแจะ ใช้เข้าเหนียวบริโภค หุ่นห่มใช้ผ้าด้ายลาว ผู้ชายเกล้าผมมวย ผู้หญิงไว้ผมเหมือนลาวผู้หญิง การหาเลี้ยงชีพใช้จักสานมี หอกเป็นอาวุธ หัวหน้าที่จะเป็นผู้บังคับ ลูกบ้านนั้นเขายกย่องกันเอง มีไม้ประดู่เจาะใหญ่โตทั้งท่อนอยู่ที่บ้านหัวหน้า เมื่อมีเหตุขึ้นดีเข้าก็มีลูกบ้านมาประชุมกันโดยทันที ที่เรียกว่าข้าชาติก็คือเขาไม่ยอมอยู่ในปกครองฝ่ายใด อยู่แต่ตามชอบใจเขา ถ้าเป็นความคราวธุระขึ้นที่บ้านหัวหน้ามักมาพร้อมกันทั้งพวกทั้งฝ่ายโจทย จำเลย แลเถียงกันถ้าแพ้หรือมีตกลงกันก็เลิกไป ถ้าคอยจับตัวได้ภายหลัง ก็ทำโจทยเสียยับเยินถึงต้องเอาตัวโจทยไปตายเสียก็มี ทั้งฝ่ายจำเลยก็ทำดังนี้เหมือนกัน การมีผิวเมียก็ใช้สู้ขอ คลอดบุตรใช้อยู่ไฟใช้ป่าใช้ยารากไม้ นับถือผีเรือน ช่าระเม็ดอยู่

แขวงหลวงพระบางใช้ปลูกเรือนอยู่บนเขา ผิวกายดำมีกำลัง แขงแรงภาษาผิดกว่าข้าอื่น ๆ แลลาวกินข้าวเหนียว เครื่องนุ่งห่มใช้ของลาวทั้งสิ้น ผู้ชายไว้ผมมวย นุ่งกางเกง ผู้หญิงไว้ผมเหมือนหญิงลาว ผู้ชายใช้สักขา ผู้หญิงสักแขน เปรนรีว ๆ การหาเลี้ยงชีพใช้จักสานเป็นต้น ใช้หน้าไม้เป็นอาวุธใช้เงินเบี้ย การมีผิวเมียใช้พูดจากันเอง กว่าตกลงกัน ถ้าผู้หญิงยอมแล้ว จึงให้ไปขอ แลใช้เส้นไหมผีเรือน การรักษาใช้ไร่ร้างไม่ ข้าไพร่ชอบอยู่บนเขาทำไร่เข้าเลี้ยงชีวิตแลเลี้ยงตัวใหม่ทำเส้นไหมขาย ชายหญิงไว้ผมมวย ใช้นุ่งกางเกงสวมเสื้อโพกหัว ผู้หญิงใช้นุ่งผ้าสั้น แต่ไม่เหมือนผ้าสั้นทีเดียว การนับถือผีก็ถือพุทธศาสนาถือถือ การมีผิวเมียใช้เส้นไหมผีเรือนลาวต่าง ๆ ลาวใช้ตัดผมเหมือนไทย ผู้ชายนุ่งผ้า ผู้หญิงนุ่งผ้าสั้น ใช้เสื้อแลผ้าห่มเหมือนคนไทย ทั้งผู้หญิงแลผู้ชายหาเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่แลรูปคล้ายไทย ทั้งหญิงแลชาย ผู้หญิงใช้เกล้าผมมวย การปกครองมีเจ้าเมืองอุปฮาดราชวงษราชบุตรเป็นต้น มีกำหนดอำเภอ การนับถือผีก็ถือ พุทธศาสนาถือถือ การมีผิวเมียใช้สู้ขอเหมือนไทย ใช้เส้นไหมผีเรือนเมื่อคราวแต่งงานก็สอยอยู่ในปกครองกรุงสยามทั้งสิ้นมีการเล่นเต้นรำเอ็กเกริกตามฤดูคล้ายธรรมเนียมไทย” (หจข. ร.5 ม.2.12 ก1)

กระนั้นก็ตาม ข้อมูลที่ให้มาโดยพระเจ้านรินทร์เทพนิภาธรนี้ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้ในปี พ.ศ.2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชดำริให้เลิกประเพณี “ตีข้า” ที่มีมาแต่ครั้งสมัยปราบกบฏเชียงแก้วเสีย โดยในปีดังกล่าวทรงจัดให้มี “ประกาศห้ามไม่ให้จับขามือซื้อขาย” แจกจ่ายไปยังเจ้าเมืองกรมการทั่วเพียงหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกรวม 25 เมือง ได้แก่ เมืองแสนปาง เมืองสังฆะ เมืองสุรินทร์ เมืองศรีสะเกษ เมืองเดชอุดม เมืองขุขันธ์ เมืองอัตปือ เมืองท่าอุเทน เมืองนครพนม เมืองอุบลราชธานี เมืองนครจำปาศักดิ์ เมืองเชียงแตง เมืองขอนแก่น เมืองโพนพิสัย เมืองไชยบุรี เมืองยโสธร เมืองชนบท เมืองสาละวัน เมืองคำทองใหญ่ เมืองหนองหาร เมืองสีทันดร เมืองหลวงพระบาง เมืองมุกดาหาร เมืองหนองคาย เมืองเขมราฐ เป็นต้น (หจข. ร.5 มท (ล)/28) ระยะแรกบางเมืองโดยเฉพาะเมืองทางฝั่งซ้ายบริเวณแขวงเมืองนครจำปาศักดิ์ขึ้นไปจนถึงแขวงเมืองอัตปือ หาได้เชื่อฟังและปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดไม่ ปรากฏยังมีการพยายามหลบเลี่ยงโดยอ้างว่าข้าไพร่ที่ไม่มีเงินทองหรือสิ่งของสำหรับเสียค่าส่วย มักนำเอาคนฆ่าด้วยกันมาตีราคาเสียแทนค่าส่วย (กรมศิลปากร, 2512)

ครั้นเมื่อถึงเวลาที่ต้องทำสงครามปราบฮ่อในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2428-2431 ซึ่งเป็นระยะปราบฮ่อครั้งที่ 3 และ 4 ก็ทำให้เกิดความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับชาขึ้นเป็นการเฉพาะ เพราะชนชั้นนำสยามเริ่มรับรู้เป็นอย่างดีว่าเหตุที่ทำให้กองทัพฮ่อเข้มแข็งจนสามารถต่อสู้กับลาว ญวน และสยาม ได้อย่างยาวนาน ก็เนื่องจากว่าฮ่อได้รับความสนับสนุนจากชาที่อยู่ในพื้นที่ ความรู้เกี่ยวกับชาในช่วงระยะดังกล่าวนี้จึงเป็นความรู้เพื่อการปราบชา สร้างภาพชาเป็น “โจรผู้ร้าย” และ “คนป่า” ที่ยังไม่รู้จักความศิวิไลซ์ จำเป็นต้องถูกจัดการปกครอง งานเขียนชิ้นสำคัญเกี่ยวกับชาระยะดังกล่าวนี้จึงเป็นงานที่เขียนโดยผู้มีส่วนร่วมในการปราบชาและการจัดการปกครองหัวเมืองลาวแทบทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น “ว่าด้วยประเภทคนป่าภูเขาฝ่ายเหนือ” และ “ว่าด้วยภาษาของชาติต่าง ๆ ในสยามประเทศ” ของขุนประชาภิจคติ (แช่ม บุนนาค ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็น “พระยาประชาภิจจรรักษ์”) “พงศาวดารเมืองหัวพันห้าทั้งหก” ที่เรียบเรียงจากคำให้การของกรมการหัวเมืองลาวจำนวน 5 เมือง “พงศาวดารเมืองไล” และ “พงศาวดารเมืองแฉ่ง” ของพระพลัษฏานุรักษ์ “นิราศเมืองหลวงพระบาง” ของนายร้อยเอก หลวงทวยหาญรักษา (เพิ่ม) “ว่าด้วยชาวป่าชาติต่าง ๆ” ของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) รวมถึงงานเขียนของขุนมหาวิไชย (จัน) และพระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ดิลโล) อีกจำนวนหนึ่ง เป็นต้น

สาเหตุเบื้องต้นของการเขียนประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ดังกล่าวกันขึ้นมา ก็เนื่องจากตระหนักดีถึงข้อจำกัดขององค์ความรู้เดิมที่เคยมีมาเกี่ยวกับกลุ่มชนชา พบว่าข้อมูลตามที่พระเจ้ามหินทรเทพนิภาธร (เจ้าอุ่นคำ) เจ้าผู้ครองนครหลวงพระบาง ในส่วนที่ “ว่าด้วยชาติต่าง ๆ ในแขวงหลวงพระบาง” ซึ่งเป็นบทหนึ่งในศุภอักษรของพระเจ้ามหินทรเทพนิภาธรทรงส่งมากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อปี พ.ศ.2427 (หจข. ร.5 ม. 2.12 ก/1) เนื่องจากเอกสารดังกล่าวยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองและศักยภาพการก่อตัวในรูปขบวนการของกลุ่มชนชา แต่เหตุการณ์เผชิญหน้ากันระหว่างกองทัพสยามกับกำลังจัดตั้งของชากลุ่มพระยาพระ-พระยาว่านในปี พ.ศ.2429 ชนชั้นนำสยามที่ติดตามสถานการณ์ของล้านช้างก็ต้องพบกับข้อเท็จจริงใหม่ที่ตนไม่ได้ล่วงรู้มาก่อนเลยนั่นเอง ต่อมาในปี พ.ศ.2430 “วชิรญาณวิเศษ” หนังสือวารสารทางด้านความรู้และความคิดของชนชั้นนำสยามก็ได้ลงบทความว่าด้วย “ประเทศสยาม” โดยไม่ระบุ

นามผู้เขียน ใจความสำคัญกล่าวสรุปเกี่ยวกับกลุ่มชนชาไว้ดังนี้ :

“แลป่าดงดึกที่บขัญเป็นเทือกแกวกว้างใหญ่ เป็นที่อยู่แห่งมนุษย์ชาติชาวป่าดงตั้งเสื่อเรียกว่า ชาบ้าง ละวะบ้าง ขมุทั้งหลายชาติหลายตระกูลมิได้รู้มีเจ้าเมือง ในที่เหล่านั้นเป็นที่กันดานด้วยความไข้พิริดอันแรงร้าย แลคนพวกนี้ตั้งแต่ปรากฏมีมาก็ไม่ปรากฏว่าชาติใด ๆ อันมาเป็นเจ้าเป็นนายได้ อังกฤษแลฝรั่งเศสก็ไม่สามารถทำไต่ยังต้องปล่อยให้เป็นอิสรภาพ” (ไม่ระบุนามผู้เขียน, 2430)

ภายหลังเมื่อล้านช้างตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส อันเป็นผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์รณ ธิ.ศ.112 การสร้างความรู้ว่าด้วย “ชาในพระราชอาณาเขต” (สยาม) จึงหยุดชะงักไปโดยปริยาย เป้าหมายสำคัญของความรู้ว่าด้วยกลุ่มชนในสยามได้เปลี่ยนประเด็นจาก “ชา” มาเป็น “ลาว” กล่าวคือหลังจากที่มีการแบ่งเส้นพรมแดนกันชัดเจนระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตกเป็นเป้าหมายของการรวมศูนย์อำนาจ “ความเป็นลาว” กลายเป็นจุดส่อแหลมที่อาจทำให้ฝรั่งเศสขยายอิทธิพลครอบงำเข้ามาได้ จึงปรากฏความพยายามที่จะทำให้ลาวเป็นไทยเกิดขึ้น โดยให้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขียนระบุนิติชาติว่า “ชาติไทยบังคับสยาม” สีลา ,2540: 274 (ซึ่งในขณะเดียวกัน “ความเป็นไทย” ที่สร้างขึ้นใหม่นี้ก็ยังคงกดทับ “ความเป็นเขมร” (ในกรณี “เขมรป่าดง”) ไปด้วย (ตารารัตน์ ,2544)

เมื่อแรกสถาปนาระบอบอาณานิคม ฝรั่งเศสต้องเผชิญความยุ่งเหยิงในการจัดระเบียบการปกครองมากกว่าสยาม เพราะได้ลาวไว้ในอำนาจปกครอง ไม่ได้หมายความว่าได้ชาไว้ในอำนาจด้วย การต่อต้านจากกลุ่มชนชาที่กระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ กลายเป็นปัญหาเรื้อรังที่ไม่อาจจัดการได้ของฝ่ายอาณานิคม เจ้าหน้าที่รัฐตลอดจนตัวแทนของข้าหลวงใหญ่กำกับการปกครองในระดับต่าง ๆ มักถูกก่อกวน ไม่ก็ถูกยกกำลังเข้าโจมตีโดยคนชาอยู่เสมอ เนื่องจากคนชาไม่ยอมรับอำนาจของฝรั่งเศส คนชาบางส่วนที่ไม่มีกำลังจะต่อสู้ฝรั่งเศสก็มักหลบหนีข้ามลำน้ำโขงเข้ามาอยู่ในเขตแดนสยาม การอ้างสิทธิในฐานะเจ้าอาณานิคมที่ฝรั่งเศสมีต่อชาจึงเริ่มขึ้น โดยในวันที่ 25 พฤษภาคม ร.ศ.116 (พ.ศ.2440) ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาวฝ่ายใต้ได้ออกประกาศแจ้งไปยังท้าวเพี้ยตาแสงพ้อบ้านชาในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อแจ้งคนชาให้ทราบว่:

“แผ่นดินซึ่งเจ้าอยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นแผ่นดินฝรั่งได้ 4 ปีแล้ว แต่ก่อนก็เป็นแผ่นดินไทย ครั้นนี้ไทยก็ยกแผ่นดินซึ่งเจ้าอยู่นั้นให้แก่ฝรั่งตามข้อพระราชไมตรีได้ตกลงกับไทย บัดนี้ฝรั่งก็ได้แผ่นดินลาวแลเข้าไปในลำน้ำโขงหมดทั้งสิ้น” (หจข .ร.5 กต.40.17/4)¹ จากนั้นก็เป็นการสาธยายโน้มน้าวให้ข้ายอมอยู่ในอำนาจ เลิกเป็นกบฏที่ยิวตีปล้นทางการเสีย ลงท้ายก็ขู่ว่าด้วยข้อความที่ว่า “ครั้นพวกเจ้าไม่ยอมขึ้นแล้วก็ให้หมู่เจ้าภักดีหนีจากแผ่นดินบ้านเมืองซึ่งเป็นแผ่นดินฝรั่งเสีย ครั้นหมู่เจ้าจะอยู่ในแผ่นดินแลบ้านเมืองฝรั่งแล้วเจ้าก็ต้องนบถ้อมฟังบังคับบัญชาขึ้นกับฝรั่ง ครั้นเจ้าไม่นบถ้อมต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าก็จะแต่งกองทัพทหารออกไปยิงหมู่เจ้าไม่เขาเลย และจะแต่งออกไปทุกแห่งทุกตำบล ถ้าพบปะบ้านเรือนหมู่เจ้าแล้วก็จะเอาไปจุดเรือ ถ้าพบปะคนก็จะฆ่าทิ้งเสียให้หมด” ทั้งนี้โดยกำหนดนัดหมายว่า หากยอมอยู่ในอำนาจแล้วถึงเดือน 12 ก็ให้ส่งพ่อบ้านหรือตัวแทนมาพบผู้สำเร็จราชการฯ ณ แขวงเมืองสีทันดร (หจข .ร.5 กต.40.17/4)

แต่ปรากฏว่าการกระทำของฝ่ายฝรั่งเศสในครั้งนี้ กลับมีผลทำให้คนฆ่าจากหลายหมู่บ้านต้องพากันอพยพหลบหนีข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาในฝั่งเขตแดนของสยามมากขึ้น ต่อมาทางการสยามจึงต้องติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของกบฏลาวและวิธีการปราบปรามของฝรั่งเศสอย่างใกล้ชิด ระยะเวลาถึงขนาดส่งคนเข้าไปในลาว/ฝรั่งเศส ทำหน้าที่คอยรายงานสถานการณ์เข้ามา (หจข .ร.5 กต.40.39/1) โดยหากฝรั่งเศสไม่สามารถปราบปรามกบฏลงได้ก็มีรับสั่งให้เตรียมการป้องกันไว้ตามแนวชายแดนบริเวณเขต 25 กิโลเมตร² ต่อมาเมื่อฝรั่งเศสเป็นฝ่ายขอความช่วยเหลือจากสยามที่มีพระเจ้านองยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประจำ

¹ ข้อความข้างต้นนี้ ผู้เขียนอ้างตามสำนวนแปลของขุนทวารณฤทธิ ข้าหลวงเมืองมุลปำโมก ผู้จัดส่งประกาศข้างต้นพร้อมสำเนาแปลถวายพระเจ้านองยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ เมื่อคราวที่ยังทรงประทับอยู่ ณ เมืองอุบลราชธานี โดยขุนทวารณฤทธิได้รับต้นฉบับภาษาลาวมาจากอุปฮาดเมืองมุลปำโมก ในวันที่ 9 เมษายน ร.ศ. 116 (หจข. ร.5 กต. 40.17/4)

² “เขต 25 กิโลเมตร” หมายถึง เขตแดนระหว่างฝรั่งเศสกับสยามในรัศมีระยะห่าง 25 กม. ตามความในสนธิสัญญาวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 ถือเป็นเขตปลอดทหารและอำนาจปกครองของทั้งสองฝ่าย เขต 25 กม. จึงเป็นเขตปลอดอำนาจรัฐไปทั่วในทวีป เขตดังกล่าวนี้กลายเป็นเขตของสูงผู้คน เสมียงอาหาร และตระเตรียมการของกบฏผู้มีบุญทั้งในอีสานของสยามและลาว/ฝรั่งเศส ทั้งยังสามารถใช้เป็นทีสำหรับหลบหนีการปราบปรามได้อีกด้วย (นงลักษณ์, 2524).

มณฑลอีสานเป็นตัวแทน ก็ได้เกิดการประสานความร่วมมือกันในการปราบปรามกบฏ เพราะทางการสยามล่วงรู้ก่อนแล้วว่า กบฏผู้มีบุญที่เกิดขึ้นทั่วไปในอีสานระหว่าง พ.ศ. 2443-2446 มีความเกี่ยวข้องกับกบฏลาวในเขตแดนลาว/ฝรั่งเศส ผู้มีบุญในอีสานคนสำคัญ ๆ ล้วนเป็นศิษย์องค์แก้ว ไม่ก็ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มองค์แก้ว ผู้มีบุญในลาว/ฝรั่งเศส (หจข .ร.5 กต.98.3/1) และสิ่งสำคัญที่ฝรั่งเศสร้องขอมาก็คือ บัญชีรายชื่อผู้มีบุญที่สยามจับกุมตัวมาได้ โดยฝรั่งเศสได้มอบจดหมายลายมือองค์แก้วที่ส่งไปยังแขวงต่างๆ ให้สยามเป็นการแลกเปลี่ยน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เมื่อได้อ่านจดหมายฉบับดังกล่าวแล้ว ก็ทรงวินิจฉัยโดยทันทีว่าองค์แก้วนั้น “มันเป็นบ้า” (หจข .ร.5 กต.98.3/1) นอกเหนือจากที่พระเจ้านองยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ จะทรงเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ให้เรียกกบฏลักษณะเดียวกันนี้ว่า “ผู้มีบุญ” (หจข .ร.5 ม.2.18/3 อ้างใน นงลักษณ์, 2524: 1)

“ผู้มีบุญ” เป็นคำที่เกิดจากความพยายามในการกลบเกลื่อนบิดเบือนความเป็น “ผู้มีบุญ” ของบรรดา “องค์” ทั้งหลายที่ “ก่อการกำเริบ” อยู่ในสมัยนั้น ถอดรื้อและแยกสลายความเป็นมนุษย์ออกจากคนเหล่านี้แล้วเหยียดให้เป็น “ผี” มีสถานะที่ต่ำต้อยด้อยค่ายิ่งกว่ามนุษย์ปฤชตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาสายธรรมยุติกนิกาย ซึ่งกำลังมีอิทธิพลต่อชนชั้นนำสยามอยู่ในขณะนั้น สอดรับกับมุมมองของชนชั้นนำสยามเกี่ยวกับกบฏผู้มีบุญอยู่แต่เดิม ในแง่ที่มองว่าพวกกบฏเหล่านี้รับรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา 5,000 ปี มาอย่างผิดพลาด “ผู้มีบุญ” จึงเป็นการสร้างบรรทัดฐานขึ้นใหม่สำหรับชีวิตว่า พุทธศาสนาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับยุคสมัยในทัศนะของชนชั้นนำสยามนั้นเป็นอย่างไร ตกย้ำถึงความอ่อนด้อย ล้าหลัง (ฉะนั้นจึง) สมควรถูกจัดการปกครอง ฯลฯ ให้แก่ท้องถิ่น เป็นเหตุผลหนึ่งที่มักใช้อ้างอิงสร้างความชอบธรรมให้กับการรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลางนั่นเอง ต่อมาชนชั้นนำสยามจึงเห็นความสำคัญของการเผยแพร่ธรรมยุติกนิกายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหนุนเสริมการจัดระบบการปกครองอย่างใหม่ขึ้น (เปรมวิทย์, 2534)

นอกจากนี้แล้ว ขบวนการผู้มีบุญอีสานยังถูกมองเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งและการเปลี่ยนรูปองค์กรของคณะสงฆ์ กล่าวคือนับแต่ชนชั้นนำสยามได้ดำเนินการรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์สยามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2434 เพื่อสนองตอบนโยบายรวมศูนย์อำนาจการปกครองก็ได้ก่อให้เกิดปฏิกริยาความไม่พอใจในหมู่พระสงฆ์ชั้น

ผู้ใหญ่ในท้องถิ่นเรื่อยมา กระทั่งปรากฏว่ามีพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยให้การสนับสนุนฝ่ายผู้ก่อการกบฏ โดยจุดมุ่งหมายสำคัญของฝ่ายกบฏคือ การทำลายอำนาจการปกครองของรัฐบาลสยามและฝรั่งเศส และสถาปนาราชอาณาจักรใหม่ในบริเวณที่ราบสองฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งจะเห็นได้จากแผนการณ์หนึ่งของหัวหน้าผู้มิบญูที่ได้เข้าร่วมประชุมแบ่งเขตปกครองขึ้นใหม่ โดยตกลงให้ “องค์มหาศรทอง” หรือองค์มั่น ปกครองนครเวียงจันทน์ ให้สำเร็จลุล่วง วัดบ้านเวินไซ แขวงเมืองนครจำปาศักดิ์ ปกครองที่เมืองอุบลราชธานี ไห่องค์เล็ก บ้านหนองซำ เข้าปกครองหนองโสนหรืออุยยา และให้องค์พระบาทกับองค์บุตร่วมกันปกครองเมืองธาตุพนม (กิติรัตน, 2533)

กรณีพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ในท้องถิ่นที่เข้าร่วมขบวนการผู้มิบญู ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองยโสธร โดยมีพระสงฆ์เป็นหัวหน้า 3 รูปคือ 1.พระครูวิบูลย์ธัมมวาทิต เจ้าคณะแขวงอำเภอลำดวน 2.พระครูอนันตนิคมเขตร เจ้าคณะแขวงอำเภอยุ้ย วัดท่าสิงห์ และ 3.พระครูวิมล วัดอัมพวัน เมืองยโสธร เป็นต้น ทั้งสามได้ร่วมกันทำพิธีตัดกรรมวางเวรล้างบาป ป่าวร้องให้ราษฎรนำเงินทองมาบูชาพระธาตุคำบุเมืองยโสธร และป่าวร้องให้ราษฎรเชื่อว่าหินแฮ่กรวดทรายจะกลายเป็นเงินทองสนับสนุนคำโฆษณาของผู้มิบญู นอกจากนี้ยังปลุกระดมให้ราษฎรไม่เชื่อฟังอำนาจของฝ่ายปกครองที่มาจากกรุงเทพฯ (กิติรัตน, 2533) ทั้งนี้การอ้างถึงสำเร็จลุล่วง พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ที่มีชื่อเสียงลือในด้านอิทธิปาฏิหาริย์และมีเรื่องเล่าลือเกี่ยวกับคุณลักษณะพิเศษพิสดารต่างๆ เช่น เหาะเหินเดินอากาศ ล่องหนหายตัว ก็ทำให้ฝ่ายผู้มิบญูได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก

การกระทำของพระสงฆ์มหานิกายซึ่งกำลังมีข้อขัดแย้งกับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายในเหตุการณ์ครั้งนี้ ถูกจับตามองอย่างใกล้ชิดจากทางการสยาม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประจำมณฑลอีสาน ทรงเห็นว่ากบฏผู้มิบญูที่เกิดขึ้นนี้มีไฮการกระทำของคนบ้า แต่เป็นการกระทำของคนฉลาด มีความรู้ แต่มีเลศนัยแอบแฝงอยู่ (กิติรัตน, 2533) อีกทั้งพระสงฆ์กลุ่มนี้ยังเป็นที่เคารพนับถือในหมู่ชาวบ้านพื้นเมืองเป็นอย่างมาก และพระสงฆ์กลุ่มนี้ก็กำลังจะสูญเสียสถานภาพบางอย่างจากการรวมศูนย์อำนาจของสยามและฝรั่งเศส พระสงฆ์ที่เข้าร่วมขบวนการผู้มิบญูโดยเฉพาะสำเร็จลุล่วง พระเถระชั้นผู้ใหญ่แขวงเมืองนครจำปาศักดิ์ ได้รับความสนับสนุนเชื่อถือในหมู่คนชาเป็น

อย่างสูง และองค์มั่น ผู้นำขบวนการผู้มิบญูบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ก็มีสถานะเป็นผู้นำทางการเมืองที่ปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มชนชาเป็นการเฉพาะอีกด้วย (ศึกษาริการ สปป.ลาว, 2545)

กล่าวเฉพาะประเด็นเรื่องของคนชา นั้น ไม่เพียงแต่โลกทัศน์ความเชื่อเท่านั้นที่ถูกกระทบจากการรวมศูนย์อำนาจ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังรวมถึงการถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบในรูปแบบต่าง ๆ โดยตรง สภาพชีวิตความเป็นอยู่ก็ตกต่ำลงเรื่อย ๆ ปัญหาที่พบในชีวิตจริง ทำให้การโฆษณาปลุกกระแสของขบวนการผู้มิบญูเกี่ยวกับกสิกรรมและสังคมใหม่ที่ดีกว่าและกำลังจะมาถึงในอนาคต กลายเป็นความหวังของคนชาและลาวที่ต่างถูกฝรั่งเศสและสยามปกครอง สำหรับชนชั้นนาระบอบอาณานิคมและการรวมศูนย์อำนาจอาจนำมาซึ่งยุคแห่งความศิวิไลซ์ แต่สำหรับกลุ่มชนผู้ได้อำนาจปกครองแล้ว สภาพความเป็นจริงที่พวกเขาเผชิญอยู่ เช่น การถูกเรียกเก็บภาษีอัตราสูง การถูกเกณฑ์แรงงานอย่างหนัก การเคลื่อนย้ายถิ่นขนานใหญ่ การที่ต้องเผชิญหน้ากับกองทัพสมัยใหม่ตามพื้นที่ต่าง ๆ มีการสู้รบกันอยู่เสมอ ฯลฯ ทำให้พวกเขามีความคิดเห็นเป็นอีกแบบหนึ่งแตกต่างจากความคิดเห็นของชนชั้นนายอย่างสิ้นเชิง กล่าวได้ว่าระบอบอาณานิคมสำหรับพวกเขาแล้วก็คือ “กสิยุค” (หรือ “มิลลัญญี”) ตามคติความเชื่อในจักรวาลทัศน์แบบดั้งเดิมที่พวกเขาเคยเชื่อถือยึดถือร่วมกันมา

ภายใต้การปกครองของสยาม คนลาวยังมีสถานะที่สูงส่งกว่าเมื่อเทียบกับคนชา ขณะที่ภายใต้ระบอบอาณานิคมฝรั่งเศส คนลาวถูกจัดอยู่ในกลุ่มผู้ถูกปกครองเด่นชัดเช่นเดียวกับคนชา ฝรั่งเศสได้วางกฎระเบียบให้พลเมืองลาวเพศชายอายุระหว่าง 18-90 ปี ต้องทำงานรับใช้ฝรั่งเศสอย่างน้อย 100 วันต่อปี แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท 16 วันสำหรับลาว และ 20 วันสำหรับคนชา ทุกคนต้องทำงานด้วยตนเองหรือจ้างคนอื่นไปแทน 50-100 กีบ คนที่ไม่ไปต้องถูกจำคุกหรือปรับเงิน สำหรับงานราชการต้องไปทำเอง คือ มีคนจำนวนหนึ่งที่จ่ายเงิน “ค่าไถ่” 4.30 กีบสำหรับคนลาว และ 7 กีบสำหรับคนชา ชายฉกรรจ์ทุกคนยังถูกเกณฑ์แรงงาน 3 รอบต่อปี รอบละ 16 และ 20 วัน ทุกคนต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไปเอง เจ็บป่วยก็ต้องดูแลตัวเอง (แถลงข่าวและวัฒนธรรม สปป.ลาว ,2551) นอกจากนี้คนลาวและชาวยังต้องเสียภาษี โดยทางการจะจัดเก็บทุกปีปีละหนึ่งครั้ง หรือเก็บตามกำหนดที่แน่นอนตายตัว ประกอบด้วยเงินค่าหัวคนอายุระหว่าง 18-60 ปี คนลาวต้องเสียปีละ 9.60 กีบ คนชา 4.80 กีบ ต่างตัว 12.50 กีบ

ภาษียกเว้นการเกณฑ์ทหารอีกคนละ 20 กีบ เป็นต้น (แถลงข่าวและวัฒนธรรม สปป.ลาว ,2551)

เดิมทีชนชั้นนำลาวไม่ได้คิดว่าฝรั่งเศสจะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับอำนาจบริหารที่ตนมีอยู่เท่าไรนัก ฝรั่งเศสคงจะปฏิบัติต่อตนเช่นเดียวกับสยาม เนื่องจากเห็นว่าฝรั่งเศสอยู่ไกลเมื่อเทียบกับสยาม จึงเป็นการยากที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใด ฝรั่งเศสเองก็พยายามหว่านล้อมว่า “จะมาช่วยเหลือนลาว เพื่อขับไล่ไทยออกจากแผ่นดินลาว หลังจากนั้นการปกครองของลาวก็ยังคงจะเป็นไปตามเดิม” สุวิทย์ ,2541 (แต่ในเวลาต่อมาคนลาวก็ได้เห็นชัดด้วยชะตากรรมที่ต้องเผชิญด้วยตัวเองแล้วว่า ทุกอย่างเป็นตรงข้ามกับที่คิดไว้แต่แรกสิ้นเชิง ฝรั่งเศสในฐานะเจ้าอาณานิคมปฏิบัติการมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนระบบสังคมของลาวอย่างรอบด้านตั้งแต่แรกเริ่ม ซึ่งก็เป็นธรรมดาว่า จะต้องอำพรางแนวคิดและจุดยืนที่แท้จริงไว้เสียก่อน เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองระยะยาว การเข้ามาของลัทธิอาณานิคมสัมพันธ์กับการขยายอำนาจของส่วนกลางในแต่ละอาณาจักรเวณ ควบคู่กับความอ่อนแอที่รื้อร้างให้ชนชั้นนำท้องถิ่นไม่มีศักยภาพมากพอที่จะต่อรองหรือต่อต้านการเข้ามามีอิทธิพลของส่วนกลางและลัทธิอาณานิคมในที่สุด (Fox, 1997)

การต่อต้านฝรั่งเศสที่ก่อตัวเป็นขบวนการเกิดขึ้นในหมู่มุขมนตรีชนชั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2462 ก็ได้ขยายใหญ่ออกครอบคลุมกลุ่มอื่น ๆ ด้วย กลุ่มชนต่าง ๆ ในลาว/ฝรั่งเศสล้วนแต่มีผู้นำสำคัญ ๆ ของตนเองที่ดำเนินการต่อต้านฝรั่งเศสเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มฮ่อ มัง เจี้ยว เข่า จนถึงลาวและญวน เป็นต้น (หจช. ร.5 กต. 97.2/33) ก่อนที่ขบวนการคอมมิวนิสต์และ “ความคิดวิทยาศาสตร์ทางสังคม” จะเข้ามามีบทบาทชี้ทิศทางการต่อสู้จนได้รับชัยชนะในปี พ.ศ. 2496 (กรณีเวียดนาม) และ พ.ศ. 2518 (กรณีลาว) กล่าวได้ว่าขบวนการคอมมิวนิสต์ทั้งในลาวและเวียดนามต่างใช้ประโยชน์จากความไม่พอใจของกลุ่มชนต่าง ๆ มาขยายผลเกิดเป็นขบวนการต่อต้านอาณานิคมที่เข้มแข็งและทรงอิทธิพลมากที่สุดขบวนการหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

3.3 จากข้ากลายเป็นลาว และ “ลาวเทิง” ความชอบธรรมของรัฐประชาชาติ

การปฏิวัติประชาชาติประชาธิปไตยภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ลาว (พคล.) ได้เข้ามามีส่วนอย่างสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนลาว เป็นครั้งแรกที่พวกเขาได้รับการยอมรับให้มีพื้นที่และตัวตนใน

ประวัติศาสตร์ของชาติอย่างเป็นทางการ เนื่องจากคนชาวมิบทบาทสำคัญในการต่อสู้ร่วมกับพคล. และพคล. เองก็ถือว่าตนสืบรับประเพณีการกบฏมาจากการต่อสู้ที่ยาวนานของคนชา (Gunn,1988) กบฏผู้มีบุญจึงไม่ได้ถูกเหยียดเหมือนในกรณีฝรั่งเศสและสยาม สิทธ บุตรชายขององค์กมมะดำ ผู้มีบุญที่ต่อสู้กับฝรั่งเศส เป็นบุคคลชั้นนำของขบวนการในระยะแรก ๆ ที่ตัดสินใจเข้าร่วมพคล. ให้ความไว้วางใจเข้าสู่ฐานะเป็นผู้นำสร้างเอกภาพในสังคมลาว (วงเดือน ,2534)

โกสอน พมิวนาน ผู้นำระดับสูงคนหนึ่งของพคล. ก็เคยกล่าวปาฐกถาเกี่ยวกับความสำคัญของกบฏชาในอดีต เชื่อมโยงเป็นกระแสธารการต่อสู้ของ “ประชาชาติลาว” ที่มุ่งหมายจะปลดปล่อยประเทศลาวจากการปกครองของฝรั่งเศส โดยอธิบายเน้นย้ำว่าสำนึกใน “ความเป็นชาติ” หรือชาตินิยมของคนลาวนั้น มีมานานนับตั้งแต่ยุคสยามจนถึงฝรั่งเศสยังปกครองลาวอยู่ นำเอาสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังคือสำนึกในความเป็นรัฐแบบประชาชาติ (Nation-State) มาอธิบายย้อนหลังไปในเหตุการณ์อดีต สร้างความชอบธรรมให้กับการเคลื่อนไหวปฏิวัติของพคล. ซึ่งประสบผลสำเร็จสามารถยึดอำนาจรัฐได้ในปีพ.ศ.2518 เป็นต้นมา ตัวอย่างเช่นที่โกสอนกล่าวไว้ก็มีตัวอย่างดังนี้:

“ในปีค.ศ.1893 ประเทศลาวซึ่งประกอบด้วยดินแดนในปัจจุบัน ได้ตกเป็นเมืองขึ้นฝรั่งเศสและถูกกดขี่ขูดรีดอย่างหนักสุดจะพรรณนา ทรัพยากรธรรมชาติของลาวได้ถูกเก็บกวาดเอาไป ความล้มเหลวได้ปกคลุมไปทั่วดินแดนลาวลาวจึงเร่งส่งเสริมและขยายประเพณีแห่งความรักชาติที่สืบทอดกันมา ประชาชาติลาวได้ลุกขึ้นต่อต้านพวกเจ้าเมืองขึ้นอย่างไม่ขาดระยะ ขบวนการที่มีบทบาทเด่นกว่าขบวนการอื่น ๆ ของลาวในขณะนั้น คือขบวนการของประชาชนสุวรรณเขตที่นำโดยพ่อกะดวด (ตั้งแต่ปี ค.ศ.1901 ถึงปี ค.ศ.1936) ขบวนการของประชาชนภาคใต้ที่นำโดยองค์แก้ว องค์กมมะดำ การลุกขึ้นต่อสู้เหล่านั้นแม้จะไม่ได้รับชัยชนะ แต่ก็ได้เสริมสร้างประเพณีแห่งความรักชาติ และต่อสู้อย่างกล้าหาญเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนลาวเรา” (โกสอน ,2518)

ในการเขียนประวัติศาสตร์ของพรรค รัฐ และประชาชนลาว ก็มักปรากฏว่ามีการนำเอาเรื่องราวการต่อสู้ของคนชาวมารวมไว้ในฐานะ “ประวัติศาสตร์ชาติ” และที่สำคัญที่ควรกล่าวในที่นี้ก็คือ มีการนำเอา “ลาวเทิง” กลับมานิยามเรียกคนชาใหม่ ยกย่องชาเป็นส่วนหนึ่งของ

“ประชาชนลาว” (อันไพศาล) จัดวางโครงเรื่องให้เป็นตัวเอก และ “ผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์” วีรบุรุษของกลุ่มชนข้างจึงถูกถือเป็นวีรบุรุษของชาติลาวไปด้วยในตัว³ ประวัติศาสตร์ฉบับดังกล่าวนี้ถือเป็นแม่บทของประวัติศาสตร์ชาติและประชาชนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) แม่บทนี้ยังถูกคงใช้เป็นแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ สปป. ลาว ทั้งในระดับประถมและมัธยมศึกษามาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ใน “ประวัติศาสตร์ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ลาว กล่าวถึงขบวนการต่อสู้ขององค์แก้วว่า “ประชาชนลาวภายใต้การนำขององค์แก้ว ซึ่งเป็นประชาชนลาวทั้งเผ่าแ่งก็ได้ลุกขึ้นต่อสู้ต้านฝรั่ง ขบวนการต่อสู้ประกอบด้วยผู้นำชนชาติเผ่าต่าง ๆ คือ องค์ทอง เผ่าละเว องค์ลองและองค์ยอต เผ่ากะตู นางแม่เยะ เผ่าดาโออย” (ศึกษาธิการ สปป.ลาว ,2545) งานเขียนอื่นๆ ของปัญญาชนลาวต่างก็ดำเนินตามแม่บทข้างต้นนี้ ไม่ว่าจะเป็นงานของอู่คำ พมวงสา ,ทองสา ไชยวงคำตี ,เวียงวิจิตร สุทธิเดช ,พุมี้ วงศ์วิจิตร ,ดวงไซ หลวงพะสี ,ทองเสียว โคดวงสี ,สุนัด โททิสาน เป็นต้น

หลักการสำคัญที่นำมาใช้กำหนดแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ของสปป. ลาว คือ หลัก “สามัคคีชนชาติ” โดยพรรคและรัฐถือว่าประชาชนลาวทุกคนที่เกิดบนแผ่นดินลาวถือเป็นชนชาติลาว กำหนดให้ใช้ภาษาไทยลาวเป็นภาษากลาง นำเอาวัฒนธรรมของทุก ๆ เผ่า มารวมกันเป็นวัฒนธรรมลาว นับแต่ระยะแรกของการเปลี่ยนระบอบการปกครอง พ.ศ.2518 พรรคและรัฐได้ขยายนิยาม “ความเป็นลาว” ขึ้นใหม่ให้ครอบคลุมถึงชนกลุ่มต่าง ๆ กำหนดให้ชนชาติลาวแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง แบบเรียนวิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่องชนชาติในประเทศเรา กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า :

³ ประเด็นนี้จะเห็นภาพแตกต่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับการสร้างวีรบุรุษของชาติในประวัติศาสตร์ไทย กล่าวคือในประวัติศาสตร์ชาติของไทยนั้น ผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ถือเป็นพระราชกรณียกิจ เฉพาะรวมศูนย์อยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่ใช่สามัญชนคนชายขอบเหมือนในกรณีรัฐลาว บทบาทของอดีตกษัตริย์เช่น พระเจ้าฟ้างุ้ม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระเจ้าอนุวงศ์ ฯลฯ ก็ถูกสร้างด้วยมุมมองที่แตกต่างในรายละเอียดประเด็นเรื่อง “ความเป็นชาติ” เมื่อเทียบกับพ่อขุนรามคำแหง พระนเรศวร พระเจ้าตากสิน ฯลฯ กรณีสยาม-ไทย มีช่วงสั้น ๆ ที่พยายามสร้างวีรบุรุษด้วยแง่มุมความเป็นชาติ (ชาติคือราษฎร-ประชาชน) ที่ใกล้เคียงกันนี้ คือในช่วงสมัยคณะราษฎร พ.ศ. 2475-2489 จากนั้นน่าจะกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ชาติของไทยก็ถูกครอบด้วยการมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

“ปะเทดเรามี 60 กว่าเผ่าชน เชิงอาไสยลวมกันมาได้หลายพันปีแล้ว เผ่าชนต่าง ๆ ในปะเทดเขาเคยไปมาหาสู่และสามัคคีกันแน่นแฟ้นในการดำรงชีวิตและกานต่อสู้พวกฮุกฮานพายนอก เผ่าชนทั้งหมดนั้นลวมเข้ากันเอ็นว่า ลาวเชิงจัดเป็นสามชนชาติ” (จารุวรรณ ,2544)

นอกจากนี้แล้ว อีกที่หนึ่งยังปรากฏการเรียกร้องประเด็นเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างชนในชาติ โดยในแบบเรียนคุณสมบัติ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่องสามัคคีทุกชนชาติ ความตอนหนึ่งกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า:

“พวกน้องจงฮักฮักสามัคคีฮักแบ่งหมู่คู่ ยาจำแนกชนชาติพวกพ้องควนถือกันเหมือนตั้งลูกแม่เดียวกัน ย่าตีเตียนเยาะเย้ยหยอหยันกานกันยู่หนึ่งถือ หรือสำเนียงพาสายของหมู่คู่ต่างชนชาติ ช่วยเหลือหมู่คู่ เชิงเป็นเผ่าชนต่างกันให้ดีในทุกด้าน ต้องฮักแพงนับถือชนชาติอื่นตั้งเดียวกับชนชาติตน” (จารุวรรณ ,2544)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างชนในชาติ ถูกจัดวางเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการเปลี่ยนระบอบการปกครอง แน่นนอนว่าอิทธิพลของแนวความคิดลัทธิมาร์กซ์แบบเหมา เจ๋อตุง มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้พรรคและรัฐต้องคำนึงถึงประเด็นปัญหาข้างต้นเป็นลำดับแรก ๆ (Christie, 1979) การปฏิวัติที่ริเริ่มโดยการนำของพรรคและรัฐจะไม่บังเกิดผล หากพรรคและรัฐไม่สามารถนำพาประชาชนให้ก้าวข้ามพ้นปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูงของชนในชาติ จากจุดนี้ได้ก่อให้เกิดความพยายามที่จะขยายนิยาม “ความเป็นลาว” พร้อมสิทธิต่าง ๆ ในฐานะพลเมืองลาวเท่าเทียมกับคนลาวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบ ให้แก่คนซา คนม้ง เย้า ฯลฯ ภาพเสนอข้างต้นนี้จึงสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมลาวซึ่งเป็นสังคมแบบพหุชนชาติ ที่มีหลากหลายวัฒนธรรมผสมปนเปกันขึ้นเป็นวัฒนธรรมชาติ (Evans, 1998)

การให้สิทธิเท่าเทียมกันในฐานะพลเมืองของรัฐแก่กลุ่มชนต่าง ๆ ถือเป็นแนวทางสำคัญที่จะทำให้การเปลี่ยนระบอบการปกครองบังเกิดความชอบธรรมขึ้นในสายตาของประชาชน เปรียบเทียบกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่กับระบอบการปกครองอย่างเก่า ซึ่งให้เห็นความเหนือกว่าของระบอบใหม่ที่มีต่อระบอบเก่า ผู้นำใหม่ต่อผู้นำเก่า และวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมเก่า ขณะเดียวกันการสร้างเอกภาพระหว่างชนชาตินี้ยังเป็นประโยชน์ต่อพรรคและรัฐ

โดยตรง ในแง่ที่จะทำให้ระบบการบริหารอย่างใหม่สามารถถูกนำมาปฏิบัติใช้ได้อย่างได้ผลมีประสิทธิภาพ เพราะจะได้รับความร่วมมือจากกลุ่มชนต่าง ๆ

ปัญหาคือ กลุ่มชนต่าง ๆ เหล่านี้มักถูกมองเป็นเครื่องสะท้อนความล้าหลังและต้อยอารยธรรมของสังคมลาว กลายเป็นเหตุผลสำคัญของพลก. ที่จะรับหน้าที่เป็นผู้นำการพัฒนาสู่สมัยใหม่ เหตุผลนี้ก็เคยเป็นเหตุผลของฝ่ายอาณาจักรมาก่อน กล่าวคือเพราะเห็นว่าลาวยังล้าหลัง (โดยพุ่งเป้าไปที่กลุ่มชนชาติ) ฝรั่งเศสจึงจำเป็นต้องเข้ามาปกครอง ภายหลังจากการมองแบบรัฐเป็นศูนย์กลางได้เบาบางลงไป เพราะบทบาทการมีส่วนร่วมของกลุ่มชนต่าง ๆ ทำให้เกิดภาพของกลุ่มชนในอีกแง่มุมหนึ่ง แตกต่างจากที่รัฐและชนชั้นนำเคยมองกันมานานเอง

4. บทสรุป

“ลาวเทิง” ถือกำเนิดขึ้นในยุคล่าอาณานิคม ชนชั้นนำไทยและลาวต้องการสร้างความชอบธรรมว่าตนมีสิทธิอำนาจเหนือดินแดนและผู้คนกลุ่มชนต่าง ๆ ตอบโต้การเข้ามาของลัทธิอาณานิคมตะวันตก ความต้องการนี้ผลักดันให้ชนชั้นนำไทยและลาวหยิบยื่น “ความเป็นลาว” ให้แก่กลุ่มชนบนที่สูงต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านช้างเดิม ซึ่งให้เห็นว่าชนเหล่านี้แม้ในหมู่พวกเขาจะถือตนว่าไม่อยู่ในบังคับของใคร แต่แท้จริงแล้วล้วนแต่อยู่ในอาณาเขตสยามมาช้านาน จึงมีข้อเสนอจากภายในจากชนชั้นนำเองว่า ควรต้องดึงเอาคนเหล่านี้เข้ามาอยู่ในสังกัดบังคับของสยามเช่นเดียวกับ “ลาว” ที่ตกเป็นหัวเมืองประเทศราชมาแต่ครั้งปีพ.ศ.2322 ทั้งนี้ก็โดยอ้างอิงสถานะความเป็น “ไพร่” ในยุคจารีต แต่ก็ได้เปลี่ยนมาถือว่เป็น “ชาติ” เดียวกัน แต่คนละ “ชั้น” กับลาวและไทย

ต่อมาเมื่อสยามต้องเสียดินแดนลาวบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขงในปีพ.ศ. 2436 และเสียฝั่งซ้ายในปีพ.ศ. 2446 ชนชั้นนำไทยและลาวถูกแยกขาดจากกัน ควบคู่กับการเกิดขึ้นของพรมแดนระหว่างรัฐสยามกับลาว/ฝรั่งเศส หลังจากนั้นชนชั้นนำไทยมุ่งที่จะเปลี่ยนลาวและเขมรป่าดงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็น “ไทย” สนองตอบต่อการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่กรุงเทพฯ เพราะ “ความเป็นลาว” และ “เขมรป่าดง” ของราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือขณะนั้น ทำให้เป็นที่วิตกว่าจะเป็นข้ออ้างให้ฝรั่งเศสขยายอิทธิพลเข้ามา เพราะศูนย์กลางอำนาจของลาวและเขมรต่างตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสไปแล้วในขณะนั้นนั่นเอง

หลังจากนั้น “ลาวเทิง” ก็หายไปช่วงหนึ่ง แต่ต่อมาได้ถูกนำมาใช้ในบริบทใหม่ โดยได้มีการดัดแปลงความหมายดั้งเดิม ยกเลิก “ความเป็นชา” หรือนัยหนึ่งคือความแตกต่างระหว่างชนในชาติ สนองตอบต่อการขยายตัวของลัทธิชาตินิยมต่อต้านอาณานิคมฝรั่งเศส และได้กลายเป็นเครื่องแสดงความเป็นชาติของรัฐลาวสมัยใหม่ภายใต้การนำของพลก. ขณะเดียวกัน “ลาวเทิง” ในขบวนการชาตินิยมลาวนี้ก็ไม่ได้เกิดจากการหยิบยื่นให้ของชนชั้นนำแต่ฝ่ายเดียว “ลาวเทิง” เป็นที่ยอมรับในหมู่มวลชนชาติอยู่ก่อนแล้ว และพวกเขาที่มีบทบาทสำคัญต่อการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงภายในของรัฐลาวด้วย เหตุนี้จึงปรากฏการยอมรับกลุ่มชนชาติในฐานะผู้ร่วมสร้างประวัติศาสตร์เทียบเท่ากับกลุ่มคนลาวเดิม นอกจากนี้การเปลี่ยนระบอบการปกครอง พ.ศ.2518 ยังขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างพื้นที่และตัวตนของกลุ่มชนในประวัติศาสตร์ระดับชาติ “ลาวเทิง” กลายเป็นคำที่นิยมใช้ทั้งในหมู่มวลชนลาวสูง ลาวต่ำ ถือเป็นคำให้เกียรติยอมรับบทบาทของกลุ่มชนผู้ถูกเรียก ขณะเดียวกัน “ลาวเทิง” ก็จึงเป็นที่นิยมใช้เรียกตัวเองของคนในที่สูงของ สปป.ลาว เพราะลึก ๆ แล้ว “ลาวเทิง” คือเครื่องแสดงอัตลักษณ์ต่อรองสถานภาพทางสังคมในความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติ กล่าวให้ถึงที่สุดก็สรุปได้ว่า หากพิจารณากระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาทั้งในยุคอาณานิคมและรัฐประชาชาติแล้ว จะเห็นได้ว่า “ลาวเทิง” มีที่มาจากการสร้างขึ้นโดยชนชั้นนำเป็นลำดับแรก ภายหลังจากเกิดการยอมรับนำไปใช้เป็นเครื่องแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนโดยกลุ่มชนนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

- หจข .ร.5 กต.40.17/4. ฝรั่งเศสซึ่งสำเร็จราชการหัวเมืองลาวฝ่ายใต้ในลำน้ำโขงออกประกาศให้พวกข้าอยู่ในการปกครองของฝรั่งเศส. (พ.ศ.2440).
- หจข .ร.5 กต.40.39/1. ปราบขบถผีบุญ องค์มั้น องค์แก้ว อ้ายปา องค์กาดำ ฯลฯ มณฑลอีสาน. (พ.ศ. 2445).
- หจข. ร.5 กต.97.2/33. พวกฮ่อ แม้ว เจี้ยว ญวน ลาว สมคบกันเป็นกบฏต่อฝรั่งเศส. (เล่ม 23 ตอน 35) (พ.ศ. 2462).
- หจข .ร.5 กต.98.3/1. ปราบผีบุญซึ่งเกิดขึ้นทางฝั่งขวาและซ้ายแม่น้ำโขง. ร.ศ.121. (พ.ศ .2445)

- หจข. ร.5 มท. (ล)/28 ลำดับที่ 43. ถึงเจ้าเมืองกรมการ
ท้าวเพี้ย หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก 25 เมือง
ประกาศห้ามไม่ให้จับข่ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนแล
ให้ทำบาญชีทางว่าวสำมะโนครัวพวกญวนพวก
พวนส่งเข้ามา ณ กรุงเทพฯ. จ.ศ.1247. (พ.ศ.
2428)
- หจข. ร.5 มท. (ล)/28 ลำดับที่ 44. ถึงหลวงภักดีณรงค์
ขุนพรพิทักษ์ ข้าหลวงเมืองอุบลราชธานีให้มี
หมายประกาศห้ามอย่าให้เจ้าเมืองกรมการ
เมืองขึ้นไปจับข่ามาซื้อขายให้ได้ความเดือดร้อน.
จ.ศ.1247. (พ.ศ. 2428)
- หจข. ร.5 ม.1.2/9. รายงานของหลวงภักดีณรงค์กราบ
บังคมทูลรัชกาลที่ 5. จ.ศ.124.(4 ม.ค. 2426).
- หจข. ร.5ม.2.12 ก/1. บอกราชการทางเมืองหลวงพระ
บางปี 1246. เล่ม 3 (พ.ศ. 103-ธ.ค. 107.)
- หจข. ร.5 ม.2.18/3. กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์กราบทูล
รายงานกรมหลวงดำรงราชานุภาพ. วันที่ 31
มีนาคม ร.ศ.120. (พ.ศ. 2444)
- โกสอน พมวิหาน . 2518. 30 ปีแห่งการปฏิวัติลาว .ไม่
ปรากฏนามผู้แปล .กรุงเทพฯ: ประจักษ์การพิมพ์
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ,พระบาทสมเด็จพระ .2502 .พระราช
สาส์นในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานไปยังประเทศอเมริกาและประเทศ
ฝรั่งเศส .กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประมวลศิลป์
แถลงข่าวและวัฒนธรรม สปป.ลาว ,กระทรวง. 2551 .
ประวัติศาสตร์ลาว)ดึกดำบรรพ์ -ปัจจุบัน .(แปล
โดย ทรงคุณ จันทจร .มหาสารคาม: สถาบันวิจัย
ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม
- ไม่ระบุนามผู้เขียน. 2430. “ประเทศสยาม” วชิรญาณ
วิเสศ. เล่ม 2 แผ่น 25 วันที่ 6 เดือน 5 ศก 1249
- วชิรญาณวโรรส ,สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. 2514 .ประมวล
พระนิพนธ์: ประวัติศาสตร์ – โบราณคดี .
กรุงเทพฯ: ศิวพรการพิมพ์
- ศึกษาธิการ สปป.ลาว ,กระทรวง. 2545. ประวัติศาสตร์
ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ลาว. แปลโดย สมชาย
นิลอาธิ .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- เอกสารชั้นรอง
- กรมศิลปากร. 2506. “พงศาวดารล้านช้าง.” ใน ประชุม
พงศาวดาร เล่ม 2 (ภาค 1 ตอนปลายและภาค 2)
กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา.
- กรมศิลปากร. 2507ก. “พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง.” ใน
ประชุมพงศาวดาร (ฉบับหอสมุดแห่งชาติ) เล่ม 2.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- กรมศิลปากร .2507ข .“พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง
(ฉบับศาลาลูกขุน.)” ใน ประชุมพงศาวดาร (ฉบับ
หอสมุดแห่งชาติ) เล่ม 2 .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
ก้าวหน้า .
- กรมศิลปากร. 2512. “คำให้การเรื่องเมืองอัตปือ.” ใน
ประชุมพงศาวดาร เล่ม 44 (ภาคที่ 70-71).
กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา.
- กิติรัตน สืบพันธ์. 2533. การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้า
กับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ.2434-2468. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร ,ประภาส สุวรรณศรี และพรสวรรค์
สุวรรณธาดา .2544 .“การกล่อมเกลางานสังคมจาก
แบบเรียนระดับประถมศึกษาในสาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว พ.ศ.2518-2538.” ใน
กาญจน์ ละอองศรี. (บก.) ลาวผู้หยั่ง-ไทยรู้อะไร:
วิเคราะห์แบบเรียนสังคมศึกษา .กรุงเทพฯ:
โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- จิตร ภูมิศักดิ์. 2540. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย
ลาว และขอมและลักษณะทางสังคมของชื่อชน
ชาติ (ฉบับสมบูรณ์ เพิ่มเติมข้อเท็จจริงว่าด้วยชน
ชาติขอม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ .2544 .“การเมืองของการนิยาม
ความหมาย “อีสาน” พ.ศ .2435-2475.”
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ .ปีที่ 18 ฉบับที่ 3
(เมษายน – มิถุนายน).
- ดำรงราชานุภาพ ,สมเด็จพระยา .2519 .“อธิบาย
เรื่องนามประเทศสยาม.” ประชุมพระนิพนธ์บาง
เรื่อง .กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. 2505. พระราช
พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

- ธวัช ปุณโณทก. 2523 .**พื้นเวียง: การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: เอกสารทางวิชาการของสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นงลักษณ์ ลิ้มศิริ. 2524 .**ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325-2445**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- บ็อง อธิษฐาน. 2541. **ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2547 .**ราชอาณาจักรลาว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม
- ประมวญวิฑูลา, พระยา .2482 .**พงศาวดารเมืองล้านช้าง**. กรุงเทพฯ: โรงเรียนช่างพิมพ์ วัดสังเวช
- เปรมวิทย์ ท่อแก้ว .2534 .**การก่อตั้งและขยายตัวของธรรมยุติกนิกายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2394-2473**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาซุฮารุ ,โยชิยุกิ. 2546. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17: จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า”** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน
- วงเดือน นาราสาจจ์ . 2534 .“กลุ่มชนชาติกับการสร้างเอกภาพในสังคมลาว.” **วารสารประวัติศาสตร์ (ฉบับรวมงานวิจัย)**. ไม่ระบุปีที่ฉบับที่.
- วารภรณ์ โดศิริ. 2532. **การศึกษา “ใบจุ่ม” เอกสารทางราชการของอาณาจักรล้านช้าง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ลีลา วีระวงส์, มหา .2540 .**ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุวิทย์ ธีรศาควัต. 2541 .**ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975**. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)สกว.(
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ . 2536 .**พจนานุกรมไทย-ขมุ-อังกฤษ**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อมร วงศ์วิจิตร (ม.ร.ว .ปฐม คเนจร.) หม่อม .2512 . “ตำนานเมืองนครจำปาศักดิ์.” ใน **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43 (ภาคที่ 70)**. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา
- อมร วงศ์วิจิตร (ม.ร.ว .ปฐม คเนจร.) หม่อม .2507 . “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน.” ใน **ประชุมพงศาวดาร (ฉบับหอสมุดแห่งชาติ) เล่ม 2** . กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- Christie, C. J. 1979. “Marxism and the History of the Nationalist Movements in Laos.” **Journal Southeast Asian Studies**. 10, 1 (March)
- Evans, G. 1998. **The Politics of Ritual and Remembrance Laos since 1975** Chiangmai: Silkworm
- Fox, M. S. 1997. **A History of Laos**. London: Cambridge University Press
- Gunn, G. C. 1988. **Political Struggles in Laos (1930-1954)**. Bangkok: Duang Kamol
- Tanabe, S. 1984. “Ideological Practice in Peasant Rebellions: Siam at the Turn of the Twentieth Century.” In Andrew Turton and Shigeharu Tanabe. (Ed). **History and Peasant Consciousness in South East Asia**. Osaka: National Museum of Ethnology